

SZOCKULTIZMUS: EZOTÉRIA AZ ÁLLAMSZOCIA- LIZMUS IDEJÉN

– a szabadnapos antropológus
feljegyzéseiből

1987 decemberében különös per zajlott le Moszkvában. Nyinel Kulagina, a Nagy Honvédó Háborúban megrokkant háromgyermekes anyja és sokszoros nagymama, nem mellesleg két évtizede országosan ismert parafenomén, becsületsértési eljárást indított az igazságügyi minisztérium hivatalos sajtóorgánuma ellen. Januárban a bíróság rágalomnak nyilvánította a „sarlatán” minősítést, és helyreigazításra kötelezte a kiadványt. A felperes keresetének főként a mellette tanúskodó, a képességeit éveken keresztül kutató akadémikusok, orvosok és fizikusok vallomásai alapján adtak helyt. A szakértők egybehangzóan állították, hogy szó sincs mágiáról és misztikumról, csupán néhány szokatlan természeti jelenség, a telekinézis (a tárgyak távmozgatása) és a bioenergia tudományos vizsgálatát végezték el.¹ A közvélemény a peresztrójka és a demokrácia diadalát ünnepelte: egy egyszerű állampolgár pert nyert az egykor mindenható intézménnyel szemben – más szempontok nem vetődtek fel.

¹ *Техника Молодёжи*, 1988/5–7. (http://www.alterall.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=120)

Utólag nem is könnyű elképzelni, hogy az elviekben szilárd dialektikus materialista elveken nyugvó szovjet állam (jelentsen ez bármit is), illetve későbbi csatlósai mennyire élénk érdeklődést tanúsítottak a paranormális jelenségek iránt. Nyilván egyféle egészséges kíváncsiság is mozgathatta őket, nevezetesen hogy hogyan lehetne a természet eddig ismeretlen erőit felhasználni a mindenkori külső (imperialista), illetve belső (ilyen-olyan értelemben deviáns) ellenség felmorzsolására, és erre áldozni is készek voltak a népgazdaság anyagi erőforrásaiból. Másfelől pedig a Sztálin utáni pártvezetők jórészt kellően babonások is voltak, hogy komolyan vegyék az okkult jelenségeket: házi természetgyógyászokat tartottak (Leonyid Brezsnyev egyik bioenergetikusával, Magomedovval interjúztam is 1996-ban), jósokkal konzultáltak (Todor Zsivkov rendszeresen kikérte Vanga, a vak látnokasszony véleményét), és bioenergetikai generátorok kidolgozását támogatták (mint például Gustáv Husák).

Kulagina esete azonban alighanem jól érzékelteti, hogy Szovjet-Oroszország esetében ennél sokkal összetettebb a helyzet. Praktikus okokból itt eltekintek a gyakran szinonimaként is használt *okkult*, *misztikus* és *ezoterikus* fogalmának eszmetörténeti szárazlásától: a leghétköznapibb értelemben használom őket azokra a jelenségekre, amelyek rejtettek vagy csak a beavatottak számára érthetők, és közéjük értem a „parajelenségeket” is. Ennél sokkal fontosabb felvázolni, hogyan viszonyul a szélesebb társadalmi közeg a megmagyarázhatatlan, titkos, rejtélyes, tudományos paradigmán kívüli jelenségekhez. Thomas C. Hamilton CIA-elemző egy 1977-es jelentésében szellemesen megállapítja: az amerikai és a szovjet kutatások között az a jelentős különbség, hogy míg az övéi a jelenségek létezését próbálják bizonyítani a finanszírozóknak, addig az oroszok a gyakorlati alkalmazás módjait keresik.² Vagyis nem az a kérdés, van-e távolbalátás, események előérzete, telekinézis, gondolatátvitel és -olvasás, aura és gyógyító bioenergia, csak arra összponto-

² <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/NSA-RD-P96X00790R000100010041-2.pdf>

sítunk, mire használjuk. Meggyőzően magabiztos viszonyulás, de mégis mire föl?

A mai értelemben vett okkultizmus – s az ókori és reneszánsz vonatkozások inkább az önmagyarázó legenda részei³ – a felvilágosodást követő modern kor termékének tekinthető, egyfajta kiútnak azok számára, akik az egyházak által képviselt „isteni világrend” összeomlása után, a darwini eszmék uralta világban is a spiritualitást hiányolták az e világi üdvözülést ígérő modern projektekből. Az okkult doktrína minden egyes XIX. századi elágazása – a Blavatsky-féle teozófia, a rózsakeresztesség, templomosság, szabadkőművesség, a különböző jógatanítások, a spiritizmus, később a steineri antropozófia és ezek számtalan alváltozata – egy konkrét isten nélküli isteni lényegre hivatkozott, amelyet minden embernek önmagában kell felfedeznie, fokozatos beavatások révén eljutnia hozzá, vagyis mindenki helyben biztosíthatja magának a megváltást (a lelki halhatatlanságot). Az individuális üdvprojekt, az okkult doktrína minden túlzás nélkül a modern kor legmegátalkodottabb ideológiai lotyója: képes volt gátlástalanul összeadni magát a XIX. század kollektív üdvprojektjeivel – a szocialistával és a nemzetivel –, és ez akkoriban teljesen rendjén valónak tűnt ráadásul. Blavatsky asszony, a Teozófiai Társaság megalapítója például nem csupán rokon-szenvezett a szocialistákkal, de az 1870-es években a londoni spiritualista klub adott menedéket a francia szocialistáknak. Az utópista szocialisták elképzelései számos ponton érintkeztek az okkultizmussal, egyik vezetőjük, Annie Besant később Blavatskyt váltotta a teozófusok élén; Marx *Kommunista kiáltványát* az Amerikai Spiritizma Társaság akkori elnöke, Victoria Woodhull adta ki, majd megpróbálta meggyőzni a jeles szerzőt, hogy a spiritiszták és a Nemzetközi Munkásszövetség céljai gyakorlatilag megegyeznek. Másfelől viszont mai szemmel nézve Blavatsky fajközpontú történelemszemléletét súlyosan rasszistának találjuk, s nem véletlen, hogy ebben (is) találtak szellemi táptalajt a

3 Vö. Frances Yates: *The Rosicrucian Enlightenment*. Routledge, London–New York, 2001.

későbbi ariozófusok, akiket Hitler és Alfred Rosenberg oly forrón a keblére ölelt. De mélyen belenyúlunk az okkultizmusba Ernst Haeckel monista vallásának a gyökerei is, amely korának jelentős személyiségeit vonzotta be, még ha nem mindenki azonosult is a rasszista hittételekkel.

Bernice Glatzer Rosenthal amerikai történész a fentieken túl meggyőzően mutatja be, hogy az 1917 előtti orosz kultúra szinte minden releváns szereplője – Gyagilevtől Bergyajevig és Hlebnjikovtól Malevicsig – valamilyen szinten kapcsolatban állt okkult szerveződésekkel, de legalábbis kimutatható a műveikben a hatásuk.⁴ Nehéz lenne megcáfolni az állítását, miszerint a bolsevista hatalomátvételt megelőző években az egész orosz kultúrát és közgondolkodást teljes mértékben áthatotta az okkult eszmeiség, de igazából nehéz megmondani, mennyire van szó egymásba fonódó gondolati mintázatokról és művészi motívumokról, vagy mennyire inkább Gurdjieff, Uszpenszkij, Steiner és más aktuális próféták direkt hatásáról. Tény, hogy ezek a motívumok az orosz művészetben mind a mai napig visszaköszönnék, ám bátor az alkotók ideológiai elkötelezettsége talán nem annyira egyértelmű, mint amennyire a szerző sejteti. Ráadásul az okkultizmus – már említett könnyűvérűségéből adódóan – rendkívül könnyen alkalmazkodik a helyi viszonyokhoz (nemzeti sajátosságokat ölt, mint például Nyikolaj Rerih festő és teoretikus esetében), valamint akkor és ott érvényesül a legjobban, ahol a legnagyobb a zűrzavar, minden régi szabály érvényét veszíti, az új pedig még nem szilárdult meg, azaz ahol – Émile Durkheimmel szólva – eluralkodik az anómia.

Oroszországban a klasszikus tudományos paradigma 1875-ben még ellenállt az okkultizmus nyomásának: ekkor hozták létre a Szentpétervári Egyetemen a médiumkutató bizottságot, amelynek az élére Dmitrij Mengyelejevét hívják meg. A grémium több tag-

4 Bernice Glatzer Rosenthal: „Bevezetés”. In uő szerk.: *Az okkult az orosz és a szovjet kultúrában*. Európa, Budapest, 2004. 5–63. o. Fordították: Soproni András, Szabó Mária, Szilágyi Mihály, Teller Katalin, Vári Erzsébet

jának ellenvéleményét legyűrve, a vegyész kimondta, hogy a spiritizmus humbug. Alig telt el tíz év, és 1885-ben V. Behtyerev megalapította az első telepátiára szakosodott kísérleti pszichológiai laboratóriumot, majd alig négy évre rá Julian Ochorowicz, a lembergi egyetem filozófia-, pszichológia- és élettanprofesszora is előadta a gondolatátvitel elektroindukciós elméletét. A szovjet tudományos társadalom ezt követően a mágneses (1919–1922, Kazsinszkij), pár évtizeddel később pedig a rádióhullám-elméletet (1977–1980, Gulajev–Kobzarev) is elfogadta mérvadó diskurzusnak. Eközben Freud még a századforduló előtt feladta a telepátikus jelenségek vizsgálatát, mert kezelhetetlennek találta mindazt, ami nyelvileg megközelíthetetlen. Ez egészen más irányba terelte a tudományos gondolkodást.

Időközben megszületett az orosz természettudomány filozófiai alapvetése, amihez a nem kis mértékben okkult elvekből táplálkozó Nyikolaj Fjodorov és Vlagyimir Szolovjov adták meg az alaphangot. Erre azután ráépült az orosz „kozmozizmus” tudományos gondolkodása, amelyet Ciolkovszkij, az orosz űrkutatás atyja, Vlagyimir Vernadszkij, a nooszféra, vagyis a bioszférát – szerinte – felváltó „értelmi szféra” fogalmának kidolgozója és Cszisevszkij, a kozmikus sugárzás kutatója képviselt. Az ő holisztikus elméleti „értelmezési keretük” szerint az emberi értelemnek kell elfoglalnia a vezető helyet az univerzumban, s aktívan és felelősen részt kell vennie annak evolúciós folyamataiban. A magasabb, „planetáris” tudat azzal érhető el, ha az emberiség „értelmes élő anyaggá” lényegül, és az egyetemes erkölcsnek rendeli alá magát. Ha ez nem érthető, nem baj: valójában az „új ember” létrejöttéről, a misztikus transzformáció és a Nietzschétől átértelmezett „emberebb ember” felemelkedéséről beszélnek. Ugyanakkor ezek a tudósok valóban komoly eredményeket értek el a maguk területén – ám egyben múlhatatlan érdemeket szereztek azon a téren is, hogy a szovjet tudományosság nyelvét azóta se nagyon tudják követni Nyugaton. Emellett persze hitték és vallották a telepátia és a többi parajelenség

valóságosságát; Ciolkovszkij egyenesen kijelentette, hogy „kétség nem férhet hozzájuk”.

Ezzel az idézettel indul Leonyid Vasziljev *Gondolatok átvittele a távolba. Egy élettankutató feljegyzései* című kötete,⁵ amelyet már a harmincas években megírt, de csak a hatvanas években jelenhetett meg. A kettő között csodával határos módon megúsza a munkatörténetét, még kutatható is. Előtte kortársai vagy inkább mesterei, Behtyerev, Ivanov-Szomlenszkij vagy Kazsinszkij és sokan mások koruk legfajsúlyosabb tudósai közül teljes mellszélességgel kutatták a természetfeletti energiákat, és, bármilyen hihetetlen, komoly eredményekre jutottak. Csakhogy erről alig tudunk valamit, mivel az állambiztonság azóta sem oldotta fel az adatok titkosítását. Ezt Serge Kernbach állítja, aki – főleg közvetett információk alapján – arra a következtetésre jutott, hogy a szovjetunióbeli „nem konvencionális kutatások” – ahogyan ő nevezi – három korszakban zajlottak: 1917-től 1937-ig, 1955-től 1980-ig és 1980-tól 2003-ig.⁶ A legfőbb kérdés mindvégig az volt, hogyan lehet az emberi agyból nagy távolságokra eljuttatni a jeleket (vagyis miképpen működtethető kvázi a telepátia), milyen természetű az emberi testből sugárzó energia (azaz a bioenergia), illetve hogyan lehetne ezeket nem emberi forrásból előállítani.

Az 1917 előtti állapothoz képest történtek változások. A laboratóriumok állami pénzből működtek, és a mindenkori állambiztonság felügyelte őket. Az első periódusban a műszaki elektronikai kutatásokat Moszkvában végezték, a biológiai és agykutatás pedig Leningrádban maradt. A két intézmény gyakorlatilag nem ismerte egymás eredményeit. Mármost a tényleges eredményeket, hiszen a szálak magas rangú hadfiaknál értek össze. Hogy mire mentek vele, az feltehetően sohasem derül ki, de gyaníthatóan nem sokra. A második időszak legnagyobb mítosza az 1973-ban Novoszibirszkben felállított, akkumulált bioenergiával működő *Radioszon* („rádióáram”) elnevezésű berendezésről szólt,

5 Леонид Леонидович Васильев: *Внушение на расстоянии: Заметки физиолога*. Госполитиздат, Москва, 1962.

6 <http://www.unconv-science.org/pdf/e1/kernbach2-en.pdf>

amellyel egy szempillantás alatt sikerült álomba szenderíteni egy ötvenöt kilométerre fekvő, száz négyzetkilométer területű város teljes lakosságát. Számos forrás utal rá, hogy ebben az időszakban a szolgálatok lasszóval vadászták a szibériai sámánokat és közép-ázsiai javasembereket, akiknek az asztáltestét megpróbálták beidomítani arra, hogy láttelepet készítsen a távolból az ellenséges bázisokról: ez KGB-gazdaságos megoldásnak tűnt a körülményes és kockázatos ügynökösdi helyett. Mivel ezeket az akciókat nem lehetett teljesen elhallgatni a nyilvánosság előtt, a hatalom a jól bevált maszatos kettős beszédet alkalmazta: a pszichológiai hadviselésre szolgáló „komoly” kísérleteket a hadügy alá rendelte és titkosította (majd dezinformálta róluk a külföldi hírszerzőket), a fiziológiai-fizikai kísérleteket pedig az akadémiai intézetekre bízta, a kutatók publikáltak (Vasziljev könyve Nyugaton is konkrétan alapműnek számított), jártak a nemzetközi parapszichológiai konferenciákra, nyilvános vitákat gerjesztettek a sajtóban – hol bejelentve a telepátia végső megfejtését, hol letagadva az egész jelenséget, de mindig a megfelelő mederben tartva a tájékoztatást. Szó is volt róla, meg nem is, fő, hogy lehetett rágni a gittet: ilyen eset volt a bevezetésben említett Kulagina-ügy, ahol a hatalom épp elkalkulálta magát egy pillanatra, de a show ettől még nem állt meg.

A hírszerzős műbalhéra az USA is beindult, és megfinanszírozta az úgynevezett *Sungate* programot (ennek a paródiáját láthattuk a *Kecskebűvölők* című filmben),⁷ amelynek keretében parafenomén harcosokat képeztek ki. A játszma tehát sokkal inkább arról szólt, hogy a fenyegetésre hivatkozva melyik fél tud nagyobb költségvetést kicsikarni a kormányától a programok folytatására. Az 1977-es CIA-jelentés szerint a Szovjetunió tizenegy kisebb-nagyobb – tíz és ötszáz fő közötti kutatót foglalkoztató – intézetének összefordítását ebben az időszakban félmilliárd rubelre becsülik. 2003-ban az akadémia nyomására megszüntették az intézetek támoga-

tását, 2004-ben pedig a Kreml természetgyógyászait is szélnek eresztették.⁸

Sommásan fogalmazva tehát a rezsim tudományos-materialista elkötelezettségéből meglehetősen kilógó parakutatásokat részben az orosz természettudományi diskurzus sajátosan eltérő felütése és a szovjethatalom világuralmi ácsingózása tartotta életben. De mindez csak a bulvár: a vélt rejtélyek, megvalósulatlan scenáriók és titkosszolgálati játszmák története; nem is véletlen, hogy az erről szóló raklapnyi „szakirodalomból” alig három-négy szöveg érdemel némi hitelt. A tényleges dráma másik szinten zajlott: ez a történet félresiklott sorsokról, szabadságról és rengeteg halálról szól. A csélcsep okkultizmus, amely megpróbálta magát befészkelni minden ideológia ágyába, illetve minden művész és természettudós agyába, itt is központi szerepet játszik – ám ezúttal nem céltudatosan megvalósítandó projektet takart, hanem csupán hívószó volt a szabadabb élet illúziójához.

*

Az 1917-es hatalomátvétel után a nagyvárosokban működő „titkos társaságok” – ezoterikus és spiritiszta körök, szabadkőművesek és rózsakeresztesek, templomosok és martinisták – úgy működtek tovább, mintha mi sem történt volna: gyarapították a tagságukat, éltek a páholyéletet, oktattak, perlekedtek egymással, osztódtak rendületlenül. Borisz Asztromov, az ismert színész, a leningrádi ezoterikus színtér egyik központi figurája még 1922-ben is új páholyt alapított, mert nehezen jött ki a tudós és közéleti szereplő testvérekkel, így színházi kollégáival és más művészekkel újabb hálózatot kezdett el építeni Orosz Autonóm Szabadkőművesek néven. Utólag nehéz eldönteni, miben reménykedett ez a több száz, esetleg ezer értelmiségi a szovjethatalom hajnalán. Nyilván egészen más film pörgött a szemük előtt, mint ami a valóságban történt, ugyanis úgy gondolták, hogy a társaság titkos jellege meg-

⁷ Eredeti címén *The Men Who Stare at Goats*; rendezte: Grant Heslov (2009).

⁸ Светлана Кузина: „Кремлевских экстрасенсов отправили в отставку”. *Комсомольская правда*, 5 Января 2005.

védi őket az állambiztonságiak zaklatásaitól. Asztromov ráadásul felajánlotta szolgálatait az NKVD-nek, több testvérét is beszervezte besúgónak, mivel elképzelése szerint a szabadkőművességet be kellett csatornázni a szovjethatalomba.⁹ „A szovjethatalom már átvette a szabadkőműves jelképeket: az ötágú csillagot, a sarlót és kalapácsot[...] (...) [A] kommunizmus céljai nagy vonalakban egybeesnek az orosz szabadkőművesség törekvéseivel” – írja, majd elővezeti, hogy a Kominternt a szabadkőművesség mintájára kell átalakítani, hogy ne legyen többé tüske a nyugati nagyhatalmak szemében, ugyanakkor hatékonyan tudjon tovább működni.¹⁰ Nemes elképzelés, talán csak az sántít, hogy ezeket már 1926-ban írta le egy Sztálinhoz címzett levélben, amikor a többi testvérrel együtt előzetesben ül a Lubjankán. Időközben ugyanis lecserélték az állambiztonság vezetőit, és az új garnitúra már nem elégedett meg a pusztá megfigyelésükkel. Asztromovot hosszú évekre lecsukták, száműzték, majd 1940 után, egy újabb repressziós hullámban haláláig munkatáborba zárták.

A moszkvai okkultistákat is hamar utolérte a végzetük: 1928-ban szinte kivétel nélkül letartóztatták mindenkit, aki valamilyen szinten kapcsolódott hozzájuk, hiába működtek a legszigorúbb konspirációban. Talán nem meglepő, hogy az egyik küldetésük az volt, hogy a többi szakterületen tevékenykedő tudósokkal együtt segítsék az akadémia moszkvai agykutató intézetében folyó gondolatátviteli és telekinetikus kutatásokat.¹¹ A harmincas évek végére már egyetlen „titkos társaság” sem működött, a történetüket részletesen feldolgozó és a vizsgálati jegyzőkönyveket nyilvánosságra hozó történész, Alekszandr Nyikityin megállapítása szerint a negyvenes évek elejére minden érintett az egymást követő terrorhullámok áldozatául esett. 1938-ra ugyanerre a sorsra jutottak a moszkvai misztikus anarchisták is, akik a moszkvai Kropotkin-emplékház védelmét él-

vezve küzdöttek a saját eszmetársaik ellen, így mikor a felszámolásukra került a sor, az NKVD-nek szinte alig maradt dolga.

Ez a sajátosan orosz okkult-forradalmi hibrid egy Apollon Karelin nevű teoretikus tevékenysége nyomán terjedt el és vált népszerűvé, sőt egy időben dominánssá a Kropotkin-ház berkeiben. Karelin új etika elfogadását tartotta szükségesnek ahhoz, hogy az anarchizmus személyiségfelszabadító társadalmi céljai megvalósulhassanak, ehhez az új etikához pedig a belső önmegismerésen („a belső ember felépítésén”) keresztül vezet az út, hisz az nyilvánvalóvá vált, hogy a megvalósult forradalom nem a felszabadulást, hanem a legszörnyűbb ösztönök elszabadulását hozta el. A szálak itt újra összeérnek: Nyikityin a kihallgatási jegyzőkönyvek alapján meggyőzően rekonstruálja a templomosok (az ún. Fény Rendje) és az anarchisták közötti személyi és ideológiai kapcsolódást. 1930 nyarán azonban a lovagokat letartóztatták: harminc ember – kivétel nélkül értelmiségiek és egyetemisták – szinte egytől egyig azt vallották, hogy a jó és a fény diadaláért küzdöttek a sötétség erői ellen, s a kor tudományos eredményeit akarták ötvözni az évszázados tudással.¹² Naiv, jóhiszemű, elkötelezett emberek – talán sohasem tudjuk meg, hányan tértek vissza közülük.

*

Ha szokatlanul hangzik is, de a szovjethatalom és az okkultizmus igen bonyolult viszonyára Tarkovszkij filmjeiben találjuk a legszebb metaforákat, nyilván jócskán áttételesen: a papa hazatérése a *Tükörben* (a tömeges repressziók vége), a dadogós kisfiú meggyógyulása és a határvonal átlépése az *Iván gyerekkorában*, a telekinézis-jelenet a *Sztalker* végén – ez mind halvány és, lássuk be, naiv utalás az orosz értelmiség eszmélésére, a spiritalitás, az önismeret, a „belső ember” felépülése iránti igény visszatérésére. A dráma utolsó fejezetét, a Tarkovszkij vizionálta „eszmélés” hétköznapijait Vladiszlav Le-

⁹ А. Л. Никитин: *Мистики, розенкрейцеры и тамплиеры в советской России*. Аграф, Москва, 2000. 19. о.

¹⁰ http://www.hrono.ru/biograf/bio_alastromov.html

¹¹ А. Л. Никитин: i. m. uo.

¹² Uo. 50. о.

begyko pszichológus dolgozta föl *Az orosz szanjásza krónikája (Fejezetek az orosz misztikusok életéből az 1960-as évektől 1990-ig)* című interjúkötetében.¹³ A szanjásza eredetileg a hinduizmus legmagasabb tudatállapota, egyben ugyanakkor azoknak az elnevezése is, akik kivonulnak a hétköznapiakból, lemondanak a földi hívságokról, és a szellemnek élnek. A szerző ezt a fantázianevet használja arra a laza hálózatra, amely a hatvanas évek végén kezdett el kiépülni. Olyan emberek alkották, akik – kihasználva a terror lazulását – elfordultak a szovjet társadalomtól, és önismereti-önépítő kísérletezésekbe kezdtek (mindenki a maga módján, házilagos eszközökkel és az éppen hozzáférhető irodalom alapján). Pár tucatnyi emberről volt szó, akik a táborokból akkoriban szabaduló egykori misztikusok, teozófusok és okkultisták megmentett könyveit kezdték el olvasgatni: Carlos Castanedát, Gurdjieffet, Uszpenszkijt, Rerihet. Találkoztak is velük, majd kisebb tanítványi csoportokat gyűjtöttek maguk köré, s elutaztak az ország félreeső részeibe meditálni, illetve egy párhuzamos valóságban találni meg az igazi énjüket. Ennek a misztikus *underground*nak a főbb szereplői alapításban deviáns, labilis lelkiállapotú, nemritkán suttyó figurák voltak, akik hol a terapeuta, hol pedig a kezelt pozíciójában tűntek fel; a szerző maga is páciensből küzdött föl magát pszichológussá. Az interjúkat, jobban mondva a beszélgetések szó szerinti jegyzőkönyvét olvasva semmi olyan nem derül ki róluk, amit ők valójában elértek vagy teljesítettek volna. Elszenvedtek kisebb-nagyobb üldöztetéseket, kényszergyógykezeléseket, nagy részüket megroppantotta a drog és a vodka (az orosz „new age”, a jelek szerint, nemigen válogatott az eszközökben), de máig is egytől egyig hirdetik a maguk ígését, amelyet a világtól elzárva, töredékes ismeretekből, főleg belső forrásokra támaszkodva fogalmaztak meg. A szanjászában folytatódtak vagy keltek új életre a XX. század elejének okkultista mozgalmak, de a sztálini rettenet utáni anómiás időszak spirituális keresői

13 Владислав Лебедев: *Хроники российской Саньясы. Тема, Москва, 1999.*

már semmilyen társadalommegváltó projektre nem akarták rákapcsolni az okkult eszméket, és semmilyen szervezeti-intézményi formát nem alakítottak ki maguknak: a misztikus szamizdat tanulmányozása, az önfejlesztő jóga, a súlyos drogos tripek csak tüneteinek voltak annak a lassú eszmélésnek, mely a korai Tarkovszkijnek is alapelménye volt.

A szockultizmus teljes történetét még nem írták meg, sőt az a különös, hogy az „állami” és a „privát” ezotériát feldolgozó szerzők egyáltalán nem reflektálnak egymás felfedezéseire. Holott nyilvánvaló, hogy ez a léha „kis narratíva” mindvégig jelen volt a modern projekten, a „nagy narratíván” belül, változtatta színét és formáját, csapódott jobbra és balra, hol rabságot vagy szabadságot, hol megélhetést vagy illúziókat adott azoknak, akik kapcsolatba kerültek vele, de kétséget kizáróan létezett, mint ahogyan létezik ma is, valahogy úgy, amint Umberto Eco megjósolta *A Foucault-ingában*, illetve – hogy ne menjünk ennyire messzire – Horváth Viktor elképzelte *Kis reccs* című regényében: a transzcendens átköltözött a cybertérbe (aminek a misztikus analógiája az *akasa*), a telepáciát kiszorította az e-kommunikáció, a pszichológiai hadviselés átadta a helyét a hackelésnek és a netes dezinformációnak, a titkos társaságok zárt csoportokká alakultak a közösségi oldalakon, az *adeptusok* pedig hívek helyett új felhasználókat toboroznak az alkalmazásaikhoz. Kár lenne azonban az államszocializmuson átmosott okkult doktrínát eltemetni a kábelek és szerverek világában: máig fel-felüti fejét az „orosz eszmében”, a Dugin-féle új orosz birodalmi ideológiában, sőt akár hazai megfelelője, Bogár László eszmefuttatásaiban vagy politikai vezetőink aktuális retorikájában.¹⁴ A klasszikus, projektalapú okkultizmus tehát a legfrissebb anómiában is megtalálja, kivel bútorozhat össze.

14 Pl. Orbán Viktor 2016. március 15-i beszédében – államszocialista előképeihez hasonlóan – a jó és a gonosz örökös harcának kontextusában értelmezi a saját országlását (<https://www.youtube.com/watch?v=eOOerc7dCA8>).